

Степан Фурів

У перших століттях християни вели чисте і святе земне життя, щоб досягнути вічне, до якого закликає Євангеліє. Багато з них шукало різні способи, щоб стати ближчим до Бога. Вони добровільно відмовлялися від майна, роздаючи його бідним, приймали на себе обітницю дівіцтва і проводили час у безперервній молитві, пості, стриманості та праці. Ці та інші практики згодом стали основою чернечого життя. Як постало чернецтво? Яка його мета? Це ми й намагатимемося з'ясувати у цій статті.

Чернецтво зародилося у Єгипті і не серед духовенства, а серед звичайних мирян. Різного віку, соціального стану люди покидали мирське життя і шукали самотності в пустелі для того, щоб присвятити своє життя Богові. Знайшовши потрібний їм спокій від світської суєти, вони провадили своє життя в молитві, покаянні і чистоті, тобто сповнювали духовний подвиг. Починаючи з III століття, людей, які хотіли жити подвижницьким життям, ставало дедалі більше. Їх називали пустельниками або анахоретами. Одним із найвідоміших анахоретів того часу був святий Антоній Великий, якого вважають засновником східного чернецтва. Святий Антоній був уродженцем Єгипту (250-356). Якось у церкві він почув уривок з Євангелія про багатого юнака (див. Мт 18,18-27), і ця історія його зворушила так сильно, що він вирішив стати подвижником. Для цього Антоній поселився у покинутій фортеці, де й розпочав своє монаше життя. Кожний день і ніч подвижник проводив у молитві, пості та праці, і так минало його життя. Дивлячись на подвиг Антонія, люди були вражені його «інакшістю» настільки, що багато з них самі відважувалися і ступали на схожий шлях, посвячуючи своє життя Богові. Так виникли перші чернечі поселення. На початку монахи жили окремо один від одного і лише на молитву збиралися разом. Святий Антоній прожив у пустелі 26 років і помер, коли йому виповнилося 105 років.

Розвиток східного чернецтва

У IV столітті ченці-самітники почали формувати перші чернечі громади, бо до того часу вони жили окремо один від одного. Першим організував спільне життя ченців святий Пахомій Великий. У IV ст. він збудував перший монастир у Єгипті, який називався Тавеннісійським, а згодом заснував ще дев'ять чоловічих і два жіночих монастирі. Для цих монастирів він написав спеціальні правила – устав, що регулював життя ченців. Очолював чернечу спільноту ігумен (настоятель), який слідкував за дотриманням правил ченцями. Від цього часу чернецтво починає активно розвиватися, чернечі спільноти з'являються у Палестині, Сирії, охоплюють південно-східне Середземномор'я, згодом воно потрапляє до Малої Азії, де розвивається під проводом Отців Церкви Василія Великого, Григорія Назіянського, Григорія Ниського. Особливо опікувався чернецтвом святий Василій Великий, який, окрім молитви, додав до щоденного життя ченців справи милосердя і залучив їх до просвітницької діяльності. У IX столітті у Константинополі Теодор Студит на основі уставу святого Василія Великого написав устав для тамтешніх ченців. Особливим він був через те, що містив чіткий порядок богослужінь; його згодом прийняли інші чернечі громади, у житті яких цей устав відіграв дуже важливу роль.

Розвиток чернецтва на Заході

На християнському Заході чернецтво виникло пізніше, ніж на Сході. Спочатку монахи з'явилися в Італії, потім у Франції та інших європейських країнах. Розвивалося монашество на основі римсько-латинського уставу, який написав св. Августин (354-430). Основними правилами цього уставу були убогість, послух, молитва, праця. Після Августина над розвитком чернецтва працювали святий Кассіян а також Бенедикт Нурсійський, який заснував відомий бенедиктинський орден, що у майбутньому поширився країнами Європи та мав значний вплив на католицьке чернецтво.

Чернецтво на Русі

На землях Київської Церкви монашество зародилося завдяки преподобним Антонію та Теодосію Печерським. Перший монастир був заснований преподобним Антонієм у 1051 р. Ченці цього монастиря жили у печерах. Сам Антоній був родом із Любеча, що на Чернігівщині. Уже з юних літ серце цього подвижника палало любов'ю до Господа. Він, коли ще був малим, викопав собі недалеко від Любеча печеру, в якій дуже часто молився. А коли виріс, вирішив піти на гору Афон, щоб там цілковито посвятити себе Богу. Пробувши на Афоні багато років, він повернувся на рідну землю, де над Дніпром знайшов печеру, у якій продовжив нести свій подвиг.

Антоній дуже швидко став відомий своїм богоугодним життям. Навколо нього почали збиратися послідовники, які також хотіли посвятити своє життя Богові. Серед них був і Теодосій. Чернеча громада росла. Антоній, бажаючи усамітнення, призначив для чернечої громади першого ігумена – Варлаама, а сам перейшов жити у печеру неподалік від чернечого згромадження. Варлаам по якомусь часі став ігуменом монастиря святого Димитрія у Києві, а на його місце Антоній поставив Теодосія, який також був відомий своїм подвижництвом.

Теодосій дуже ревно трудився для розвитку чернецтва, він збудував Печерський монастир, до якого ченці перейшли жити, бо до того вони жили у печерах. Для того, щоб налагодити життя у монастирі, він прийняв Студійський устав, що його був написав у IX ст. святий Теодор Студит для ченців у Константинополі. Не забував Теодосій і про харитативну діяльність: допомагав бідним, бездомним, доглядав калік, хворих, утримував їх за рахунок монастиря. Він став другим після Антонія, хто доклав чималих зусиль для розвитку і організації чернецтва на Русі. Від того часу чернецтво на наших землях почало розростатися, маючи за взірць Києво-Печерську лавру.

Мета чернечого життя

Початки чернецтва, як ми бачимо, сягають сивої давнини – ще перших століть християнства. З тих часів і до сьогодні чернецтво продовжує існувати, і мимоволі виникає питання: задля чого деякі люди ступають на цей шлях? Насправді чернецтво має свою ціль, а основи для свого існування бере із Святого Письма. Ще у Адамі людина через гріх втратила спілкування з Богом. Однак через те вона не перестала Його шукати. І чернецтво є якраз отим шляхом, ідучи яким ось уже впродовж багатьох століть боголюбці намагаються наблизитися до Бога, віднайти давно втрачений колись зв'язок із Ним.

У часі свого перебування на землі Спаситель закликав: «Коли хто хоче йти за мною, хай зречеться себе самого, візьме на себе хрест свій і йде слідом за мною» (Мр 8,34). Подібно робить і той, хто хоче бути монахом: він відходить від мирського життя задля того, щоб постійно йти і бути з Христом. Через покаяння, молитву, Святі Тайни монах старається змінювати своє життя, виховувати у собі чесноти, бути в усьому подібним до Нього. Він хоче зробити Бога центром свого життя, цілковито йому посвятившись. У час, коли світ намагається втримати людину різними клопотами, чернецтво й надалі прагне триматися дороги, яка веде до християнської досконалості. Воно немовби «виходить» із цього світу назустріч Царству Божому, яке Бог пропонує людині вже сьогодні і яке часто сама людина ігнорує, обираючи для себе речі, які не приносять їй бажаного результату і

не роблять її щасливою. Щасливою вона може бути тільки з Богом, тільки Він може дати їй те, чого вона сама неспроможна досягнути.

Є помилкою вважати, що у монастир ідуть лише «святі». Святими не народжуються, до святості є покликана кожна людина, до якої має прийти протягом свого життя, долаючи труднощі й перешкоди лукавого. Таким шляхом є чернецтво. У монастир ідуть звичайні люди, які прагнуть послужити своїм життям Богові бути разом з Ним. Живучи задля Бога, чернецтво одночасно є Його свідком у світі та покликане постійно являти Його присутність у ньому, показувати, що життя людини може мати іншу мету, зовсім відмінну від тієї, яку зазвичай пропонує світ.

Степан ФУРІВ, Роль монашества у світі // СЛОВО №1 (77), березень-травень 2019